

GONĚC, Vladimír – PEKNÍK, Miroslav a kol.

Osobnosti slovenskej politiky a Trianon.

Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Ústav politických vied SAV, 2022, 368 s. ISBN 978-80-224-1953-6.

Aj po uplynutí viac ako sto rokov od podpisu mierovej zmluvy medzi členskými i pridruženými štátmi Dohody a Maďarskom v paláci Veľký Trianon z roku 1920 je téma právnej bodky za Uhorským kráľovstvom predmetom záujmu profesionálnych i amatérskych historikov. Predkladaná kniha je výsledkom výskumu viacerých autorov z historickej a právnickej obce vo vzťahu k zvolenej problematike a autorský kolektív ju venoval pamiatke významného slovenského bádateľa poprevratového obdobia PhDr. Mariána Hronského, DrSc. Príspevky z monografie pritom predstavujú súbor štúdií, ktoré odznali na medzinárodnej vedeckej konferencii v rámci 16. ročníka Dní Milana Hodžu. Systematicky je publikácia členená po úvode na dve časti pozostávajúce z trinástich referátov a záver (epilóg).

Úvod knihy je prezentovaný príspevkom emeritného pedagóga Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne doc. PhDr. Vladimíra Goněca, DrSc. *Odkaz Mariána Hronského pre štúdium Trianonskej mierovej zmluvy v súradniciach medzinárodných vzťahov v strednej Európe.* Autor v nej poukazuje na dlhodobý záujem M. Hronského o výskum obdobia po skončení prvej svetovej vojny a v čase etablovania sa Slovenska v rámci Československej republiky (ČSR). Už v šesťdesiatych rokoch 20. storočia sa stal Marián Hronský spoluzakladateľom pobočky Vojenského historického ústavu v Bratislave a z jeho diela o mierovej zmluve pochádzajú predovšetkým monografie *Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920* z roku 1998 a *Trianon. Vznik hraníc Slovenska a problémy jeho bezpečnosti 1918 – 1920* z roku 2011. Autor poukazuje na skutočnosť, že trianonský mier ukončil (na rozdiel od ostatných zmlúv uzatvorených so štátmi porazenými v prvej svetovej vojne) konflikt so štátom, ktorý viedol zámerne vojnové akcie voči susedom aj po novembri 1918. Nevynecháva ani fakt, že Maďarsko veľkú časť vojnových reparácií nikdy nezaplatilo, hoci napr. Nemecko tak už dávnejšie urobilo. Doc. Goněc spomenul i nadviazanie M. Hronského na historické hodnotenie, že rakúski cisári František Jozef I. a Karol I. spolu s imperátorom celej Rusi Mikulášom II. boli rovnakými vojnovými zločincami ako nemecký cisár Viliam II.

Prvá časť prezentovanej monografie má názov *Medzinárodné vzťahy a Trianonská mierová zmluva*. V rozsahom najväčšom príspevku *Trianon, svoboda, bezpečnosť: tri zapomínané vzájomne podmienené entity* doc. PhDr. Vladimír Goněc, DrSc., zdôrazňuje odlišnosť západoeurópskej orientovanej predlitavskej časti rakúsko-uhorskej monarchie od Zálitavska prislúchajúceho viac do balkánskeho priestoru európskeho kontinentu. Pripomína, že postupne maďarizovaní Slováci sa v Uhorsku nachádzali najviac jednu generáciu od postavenia germanizovaných Lužických Srbov, ktorí pritom mali v cisárskom Nemecku lepšie postavenie než slovenský národ v podunajskej monarchii po vyrovnaní. Zo slovenských dejateľov poprevratovej vojny vystupujúcich proti maďarónstvu autor

spomína Ivana Markoviča, Milana Rastislava Štefánika, Jozefa Gregora-Tajovského, Janka Jesenského či delegáta Slovenskej ligy zo Spojených štátov amerických Gustáva Košíka. Naopak, podľa autora otvorene omilostil maďarónstvo Andrej Hlinka vrátane podriadenia sa biskupovi Alexandrovi Párvymu po krvavých udalostiach v Černovej a to z dôvodov politickej taktiky. Za veľkého spojenca potrianonského Maďarska je v texte publikácie označený Vatikán, iregulárne maďarské teroristické jednotky v Burgenlande zase podporovalo Taliansko. Doc. Gonč zároveň rakúsko-uhorské vyrovnanie z roku 1867 nepovažuje za žiadne skutočné „vyrovnanie“, len za kompromis uhorských stavovských špičiek s prodynastickými politickými silami. Autor uvádza aj komparáciu postoja Maďarska k povojnovým mierovým zmluvám vo vzťahu k Rakúsku, kde vzápätí po uzatvorení prímeria došlo k detronizácii Habsburgovcov a k snahe o spoluprácu s ostatnými nástupníckymi štátmi dualistického súštátia. Za významný prvok medzivojnového Československa pokladá laicizmus, pričom na jeho význam poukazuje i v súvislosti s činnosťou „katolíckych saláfistov“ vo vedení dnešnej poľskej (rímskokatolíckej) cirkvi. Pri konferencii štátov Dohody konanej vo Versailles v dňoch 31. októbra až 4. novembra 1918 vo veci uzatvorenia prímeria s Ústrednými mocnosťami autor zdôrazňuje, že sa na nej zúčastnili aj zástupcovia vznikajúceho Československa na rozdiel od napr. Rumunov, Poliakov či Juhoslovanov.

Významnou osobnosťou prvého česko-slovenského odboja sa zaoberá doc. PhDr. Jan Němeček, DrSc., z Historického ústavu Akadémie vied Českej republiky v referáte *Ivan Markovič a pařížská mírová konference*. Rodák z Myjavy Ivan Markovič, narodený v roku 1888, sa stal ako prvý slovenský zajatec v roku 1915 príslušníkom Českej družiny bojujúcej v radoch Ruskej imperátorskej armády. O dva roky neskôr už pôsobil ako tajomník odbočky Československej národnej rady (ČSNR) na Rusi, pričom bol v predsedníctve odbočky jediným Slovákom. Koncom prvej svetovej vojny už vykonával funkciu tajomníka ČSNR v Paríži a po návrate do vlasti sa ujal postu poslanca Revolučného národného zhromaždenia. V roku 1919 sa zúčastnil na Versailleskej mierovej konferencii ako tajomník Ministerstva zahraničných vecí Československej republiky. V marci uvedeného roka pritom pracoval v rámci československej likvidačnej komisie v Budapešti, kde zažil vznik Maďarskej sovietskej federatívnej socialistickej republiky. V septembri 1919 už pôsobil na Ministerstve pre správu Slovenska s titulom vládneho delegáta. Na listine Československej sociálnodemokratickej strany robotníckej bol v rokoch 1920, 1929 a 1936 zvolený za poslanca Národného zhromaždenia. Z rezortných úradov zastával funkcie ministra národnej obrany, ministra pre zjednotenie zákonov a správcu Ministerstva školstva a národnej osvety. V čase absencie pôsobenia na vládnych postoch sa vrátil k svojej advokátskej profesii. Po marci 1939 zostal v Protektoráte Čechy a Morava, kde bol zatknutý Nemcami v rámci akcie Albrecht der Erste (Sonderaktion „A“) a zomrel v roku 1944 v Buchenwalde. Autor prezentuje aj štrnásť správ Ivana Markoviča zaslaných Tomášovi G. Masarykovi a E. Benešovi v roku 1919.

Doc. Mgr. et Mgr. Andrej Tóth, PhD., z Vysokej školy ekonomickej v Prahe zaradil do monografie príspevok *Rozprava k mírové smlouvě s Maďarskem v senátu a poslanecké sněmovně Národního shromáždění republiky Československé (prosinec 1920/leden 1921)*. Autor poukázal na skutočnosť, že po prvých povojnových parlamentných voľbách

v Maďarsku z januára 1920 sa stal šiestym postuhorským premiérom Sándor Simonyi-Semadam. Minister jeho vlády Ágost Benárd spolu s vyslancom Alfrédom Drasche-Lázárom podpísali 4. júna 1920 v paláci Veľký Trianon mierovú zmluvu so spojeneckými a pridruženými štátmi Dohody. V senáte ČSR v decembri 1920 sa na rozprave vo veci Trianonskej mierovej zmluvy zúčastnili len zástupcovia nemeckej menšiny s kritickými názormi na jej schválenie: a to Karl Heller, Eugen Ledebur-Wicheln, Ludwig Spiegel a Eugen Karl Schmitt. V januári 1921 sa Trianonskou zmluvou zaoberala aj poslanecká snemovňa, z dvadsaťjeden poslancov ju podporilo jedenásť zástupcov ľudu a desať vyjadrilo opozitný názor. Je symptomatické, že z desiatich poslancov, ktorí sa vyjadrili proti schváleniu mierovej zmluvy, až deväť patrilo k maďarskej či nemeckej minorite. Národné zhromaždenie ČSR napokon zmluvu z Trianonu väčšinou hlasov ratifikovalo.

Ďalšie aspekty poprevratovej doby na našom území mapuje príspevok PhDr. Bohumily Ferenčuhovej, DrSc., z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied v Bratislave s názvom *Talianska a francúzska vojenská misia na Slovensku a československo-maďarský konflikt v rokoch 1918 – 1919*. Autorka poukázala (v rámci vývoja francúzsko-talianskeho súperenia o vplyv na ozbrojené sily budúcej ČSR) na uzatvorenie zmluvy o zriadení československej armády v Taliansku počas prvej svetovej vojny 21. apríla 1918. Od februára 1918 pritom československé zahraničné vojsko na Rusi podliehalo francúzskemu veleniu, čo akceptovala aj talianska vláda, vrchným veliteľom československej armády v zahraničí sa stal generál Maurice Janin. Po skončení svetového konfliktu sa v decembri 1918 počas bojov s Maďarmi stal veliteľom československých vojsk na Slovensku taliansky generál Luigi Piccione. Po podpise zmluvy o vyslaní francúzskej vojenskej misie do ČSR z 20. januára 1919 sa však napokon presadil francúzsky vplyv na Československo a v júni 1919 bol za hlavného veliteľa československej brannej moci vymenovaný generál Maurice Pellé. Na čele generálneho štábu prvej ČSR stáli dlhodobo generáli z krajiny galského kohúta a francúzska „tretia republika“ bola v medzivojnovom období našim najdôležitejším spojencom.

Referát neb. PhDr. Zdeňka Sládka, DrSc., z Historického ústavu Akadémie vied Českej republiky *Střední Evropa mezi Trianonem a Malou dohodou: Edvard Beneš* sa zaoberá profesijným pôsobením československého šéfa diplomacie v rokoch 1918 až 1920. Autor prezentuje profrancúzsky orientovaný kurz zahraničnej politiky ČSR nastolený po jej vzniku ministrom Edvardom Benešom. Nevynecháva ani jeho pôsobenie na mierovej konferencii vo Versailles pri zabezpečovaní budúcich hraníc ČSR. Vo vzťahu k pôsobeniu revizionistických hnutí v Nemecku a Maďarsku je uvádzaná spolupráca Československa s Rumunskom a Kráľovstvom Srbov, Chorvátov a Slovincov v rámci Malej dohody. Z tridsiatych rokov spomenul autor vytvorenie colnej únie Rakúska a Nemecka z roku 1931 či podpis Edvardom Benešom pripravovaného Organizačného paktu Malej dohody o dva roky neskôr.

Pedagogička Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne doc. PhDr. Marta Romportlová, CSc., prispela do monografie témou *Dvě představy o jedné střední Evropě (In margine čs.-maďarských vztahů v meziválečném období)*. K výskumu problematiky patrí aj odlišný pohľad novovzniknutej ČSR a potrianonského Maďarska na mierové usporiadanie stredoeurópskeho priestoru po roku 1920. Autorka poznamenáva, že

Trianonská zmluva ponechala Maďarom síce životaschopný štát, ale tí sa s povojnovým stavom nezmierili a dlhodobo ho kritizovali. V texte je poukázané aj na časté štátoprávne zmeny na území Maďarska po skončení svetového konfliktu na rozdiel od stabilnejšej situácie v prvej ČSR.

Mgr. Jana Škerlová, PhD., z Historického ústavu Akadémie vied Českej republiky prezentovala tematiku *Československo-jugoslávské vzťahy na prahu 20. let 20. století v časových a věčných paralelách s Trianonskou mírovou smlouvou*. Poukazuje na skutočnosť, že ČSR a Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov boli po prvej svetovej vojne novovzniknuté štáty, ktoré do značnej časti koordinovali svoju zahraničnú politiku orientovanú práve proti Maďarsku. V roku 1919 obe krajiny zriadili vyslanectvá v metropole svojho spojenca a stali sa spolu s Rumunskom členmi Malej dohody (Petite Entente). Autorka spomína aj činnosť československých vyslancov Antonína Kalinu a Jana Šebu v Belehrade i srbsko-chorvátsko-slovenských vyslancov v Prahe Ivana Hribara a Bohumila Vošnjaka. Obe krajiny pritom spájal odpor k revizionistickým prejavom v Maďarsku vrátane snáh exkráľa Karla IV. o návrat na trón.

Druhá časť knihy nazvaná *Osobnosti slovenskej politiky a Trianon* je uvedená príspevkom *Smerovanie slovenských politikov k Trianonu* z pera PhDr. Miroslava Pekníka, CSc., z Ústavu politických vied Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Zo slovenských politikov exponujúcich sa v období zániku monarchie a kreácie ČSR je autorom uvedený predovšetkým Vavrinec Šrobár, ktorý sa stal v októbri 1918 ako jediný Slovák nielen členom Národného výboru v Prahe, ale o mesiac neskôr aj predsedom dočasnej slovenskej vlády so sídlom v Skalici a napokon od decembra 1918 i ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska sídliačim v Žiline. Spomenuté sú i *Ohlasy Slovenskej národnej rady* z 3. a 11. novembra 1918, ktorými sa Slovenská národná rada (SNR) deklarovala za najvyššiu predstaviteľku štátnej zvrchovanosti na Slovensku. Faktické „dvojvládie“ na našom území bolo ukončené rozpustením SNR 23. januára 1919 na základe nariadenia ministerstva č. 6/1919 Sb. z. a n. Spomenuté je aj obnovenie činnosti Slovenskej ľudovej strany a negatívny názor V. Šrobára (ktorého v roku 1920 vystriedal na poste ministra s plnou mocou pre správu Slovenska Ivan Dérier) k otázke autonómie Slovenska.

Referát Mgr. Lukáša Krajčíra, PhD., z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied v Bratislave *Parížska mierová konferencia v reportážach a spomienkach Jozefa Škultétyho* sa venuje správam „baťka“ Škultétyho (1853 – 1948) z prostredia negociácie mierových zmlúv vo Versailles. Jozef Škultéty sa stal ako odborník pre slovenské veci členom delegácie ČSR na mierovej konferencii a to v rámci odbornej sekcie pre otázky geografie, etnografie a štatistiky. Predsedom Úradu pre prípravu mierovej komisie (ÚPMK) bol predseda vlády Karel Kramář, pričom J. Škultéty vystupoval ako expert pri určovaní hraníc ČSR s Poľskom a Maďarskom vrátane vymedzenia slovensko-maďarskej jazykovej hranice. Z reportáží Jozefa Škultétyho o priebehu mierovej konferencie a jeho názorov na budúce usporiadanie Európy je zrejmý Škultétyho všeslovanský resentment. Po návrate z Versailles v roku 1919 stál pri oživotvorení Matice slovenskej, ktorej sa stal správcom, a vo vysokom veku bol prijatý za člena Hlinkovej gardy.

Významnému slovenskému právnikovi je venovaný príspevok prof. JUDr. Jozefa Beňu, CSc., *Zástoj Ivana Dériera pri tvorbe československého právneho systému*. Ivan

Dérier bol v medzivojnovnej ČSR nielen poslancom Národného zhromaždenia, ale zastával aj funkciu ministra s plnou mocou pre správu Slovenska, ministra pre zjednotenie zákonodarstva a unifikáciu verejnej správy, ministra školstva a ministra spravodlivosti. Participoval i na príprave viacerých všeobecne záväzných právnych noriem, ako napríklad zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. o zriadení samostatného československého štátu, zákona č. 64/1918 Sb. z. a n. o mimoriadnych a prechodných opatreniach na Slovensku či ústavného zákona č. 152/1926 Sb. z. a n. o udelení štátneho občianstva Československa niektorým osobám (*lex Dérier*). V rámci volebného zákona navrhoval, aby sa pri voľbách do parlamentu pre 1 200 000 voličov zo Slovenska (z celkového počtu troch miliónov jeho obyvateľov) vytvorili štyri volebné slovenské kraje a jeden rusínsky. Ivan Dérier bol pritom ako právnik činným okrem legislatívy vo vedeckej i pedagogickej oblasti.

Referát člena Miestneho odboru Matice slovenskej Bratislava-Petržalka PhDr. Jozefa Schwarza na tému *Štefan Janšák – „robotník“ československej štátnosti* sa venuje činnosti hospodárskeho experta Štefana Janšáka na mierovej konferencii vo Versailles. Tento rodák z Osuského neďaleko Senice, kde uzrel svetlo sveta v roku 1886, absolvoval stredoškolské štúdiá v Hodoníne. V období 1907 a 1914 bol poslucháčom Vysokého učenia technického v Brne, kde získal vzdelanie v odbore stavebné inžinierstvo. Až do nástupu na vojenskú službu v roku 1916 viedol Obchodnú banku v Skalici a po vyzlečení z uniformy sa stal koncom prvej svetovej vojny asistentom na svojej alma mater. Prevrat mu priniesol funkciu tajomníka dočasnej slovenskej vlády v Skalici a následne úradníka Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska. Jeho najvýznamnejším počinom bolo exponovanie sa na príprave Trianonskej mierovej zmluvy a vymedzovaní slovensko-maďarskej hranice. V medzivojnovnom období predsedal Alliance Francaise v Bratislave, stal sa dôstojníkom Čestnej légie a v čase druhej ČSR pôsobil v delimitačnej komisii na stanovenie južnej hranice Slovenska. Po oslobodení Československa v roku 1945 vykonával funkciu zástupcu poverenika pre dopravu a verejné práce. Počas komunistického režimu vyučoval archeológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského i na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave, kde zomrel v roku 1972.

Mgr. Marek Junek, Ph.D., z Moravského zemského múzea v Brne do publikácie prispel referátom *Spolek Československá jednota a vznik Československa 1918*. Zaoberal sa v ňom spolkom, ktorý vznikol ešte koncom 19. storočia pod názvom Českoslovanská jednota, pričom od roku 1909 sa zameriaval na podporu Slovákov v Uhorsku a utuženie česko-slovenských vzťahov. Na jeho čele stál dlhodobo Josef Rotnágel, avšak po vypuknutí prvej svetovej vojny došlo k ukončeniu najvýznamnejšej akcie spolku – tradičných česko-slovenských porád v Luhačovicích. Po prevrate sa prvá schôdza obnovennej Českoslovanskej jednoty uskutočnila v decembri 1918 a Josef Rotnágel vykonával funkciu predsedu spolku až do jeho zániku v roku 1939. Podpredsedom jednoty sa stal po obnovení jej činnosti Matúš Dula, ktorého v roku 1923 vystriedal Ľudovít Medvecký. Na území Slovenska vzniklo postupne päť pobočiek Českoslovanskej jednoty a navyše jednota tu mala aj 2 akademické spolky.

Posledný príspevok do monografie s názvom *Politické subjekty na Slovensku v počiatočoch formovania československého stranického systému* napísal prof. PhDr. Svezotzár Krno, CSc., z Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Autor

sa v ňom zaoberá pôsobením politických strán na teritóriu Slovenska v období prvej ČSR. Najskôr sa venuje pročeskoslovenským stranám s celoštátnou pôsobnosťou ako agrárnikom, ktorý od roku 1922 vystupovali pod názvom Republikánska strana poľnohospodárskeho a maloroľníckeho ľudu s významným predstaviteľom Milanom Hodžom, ďalej Československej sociálnodemokratickej strane robotníckej (v jej radoch sa exponovali napr. Emanuel Lehocký, Ivan Markovič a Ivan Dérer), Československej strane národnosocialistickej (vedenej na Slovensku Igorom Hrušovským), Československej strane ľudovej (na čele s Martinom Mičurom) a napokon Československej národnej demokracii (reprezentovanej Vladimírom Fajnorom či Milanom Ivankom). K výhradne slovenským stranám patrili Slovenská ľudová strana (od roku 1925 Hlinkova slovenská ľudová strana) vedená Andrejom Hlinkom a Slovenská národná strana (s najznámejším predsedom Martinom Rázusom). Z menšinových politických strán spomenul autor Maďarskú národnú stranu, Krajinskú kresťansko-socialistickú stranu, Spišskonemeckú stranu alebo Krajinskú židovskú stranu.

Záver monografie je tvorený *Epilógom* z pera nebohého Mariána Hronského, ktorý poukázal na nemožnosť trvalého charakteru versaillského systému usporiadania sveta po skončení prvej svetovej vojny. Aj keď medzivojnové Maďarsko presadzovalo revizionistické ciele vo vzťahu k Trianonskej mierovej zmluve z roku 1920, jeho pridanie sa k štátom porazeným aj v druhovojnovom globálnom konflikte prinieslo iba potvrdenie stavu z čias rozpadu Uhorska. Na rozdiel od Rakúska nové Maďarsko odmietlo po svojej porážke cestu dobrovoľného uzmierenia a realizmus podľa autora nikdy nebol silnou stránkou politického i ideového sveta Maďarov. Prameňmi a literatúrou zakončená publikácia je doplnená tiež tlačovými, archívnymi aj internetovými zdrojmi vrátane menného registra.

Pri spracovaní zvolenej problematiky autori z rôznych profesijných pôsobísk obohatili literatúru k snád' nikdy neukončenej tematike mierovej zmluvy uzatvorenej s Maďarskom pred viac ako sto rokmi. Ani milostivý čas zjavne neuhasí v stredoeurópskom priestore smäd po výskume rôznych aspektov prípravy, uzatvorenia či následkov Trianonskej zmluvy. Po oboznámení sa s príspevkami však možno k predkladanej publikácii uviesť, že kolektív autorov prispel k štúdiu našich poprevratových dejín zodpovedne a čitateľskej obci rozšíril poznatky o ďalších historických súvislostiach obdobia rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie a vzniku prvej ČSR.

Rudolf Manik